

Stručný nárys historie a současný stav vodního záchranářství

Tomáš Miler (2011)

Mnohokrát se člověk ve svém životě ocitne v situaci, kdy potřebuje cizí pomoc nebo má příležitost pomoci někomu jinému. Je proto možné, že je jedním z důvodů proč se lidé naučili plavat, buď aby zachránili ostatní členy svého společenství, nebo sami sebe. Nelze podceňovat ani emocionální aspekt, ani pocit sounáležitosti, neboť obojí může člověka přimět k činu, o kterém nevěděl, že je ho schopen.

1. Vznik a vývoj vodní záchrany na území našeho státu

Porovnáme-li vztah našich občanů k plavání a k vodním sportům zjistíme jisté diskrepance. Zatímco na jedné straně, byť v podmínkách vnitrozemského státu, máme dlouhodobou tradici např. ve vodní turistice a naši lidé jsou schopni maximálně pohotově a v masové míře akceptovat novinky ve vodních sportech jako tomu bylo na počátku šedesátých let ve sportovním potápění nebo v sedmdesátých letech ve windsurfingu, je až nepochopitelné jak zaostala úroveň plavání ve vztahu k plaveckým dovednostem nutným k záchraně tonoucích. Hlavní příčinou je nedostatečně důrazná propagace, v čem spočívá etika plavání.

Plavecká výchova je stále směřována převážně utilitaristicky, tj. na cíle tělovýchovné a sportovní, v lepších případech na cíle zdravotní, tj. kondiční a rehabilitační. Tento charakter plavecké výchovy je logický a v podstatě správný, ale je třeba jej doplnit o etický resp. humanistický záměr, aby každý plavec byl schopen poskytnout pomoc a zachránit život.

Zpět do historie:

V roce 1857, tj. šest let před založením Mezinárodního Červeného kříže byl založen Pražský dobrovolný sbor ochranný, který si vytknul za cíl chránit lidský život a zdraví "považující člověka za nejcennější statek", a poskytoval první pomoc při hromadných neštěstích, především při tehdejších povodních, požárech a pod. Avšak první zmínka o sdružení, které by se specializovaně věnovalo pouze záchraně tonoucích, je až z období po první světové válce. Podle vzoru některých evropských států, jejichž dobrovolné vodní záchranné spolky měly už více jak stoletou tradici (Holandsko, Německo, Anglie, Francie), organizují dobrovolné sbory zachránců tonoucích YMCA (Křesťanské sdružení mladých mužů, pro zajímavost, rovněž založené zakladatelem Červeného kříže H. Dunantem r. 1855) a sokolské spolky. Těžiště jejich činnosti je především v osvětové práci (vydávání publikací) a organizování vodní záchranné služby v době konání letních táborů. Zejména YMCA věnuje velkou pozornost perfektnímu vyškolení svých záchranářů, jsou vypracována jednotná metodická pravidla výuky a přísný zkušební řád. Na základě let praxe a úspěšně vykonaných zkoušek bylo možno získat hodnost zachránce - junior, zachránce - senior a zachránce instruktor, vymezující přesné povinnosti.

Slibný rozvoj vodní záchranářské činnosti přerušuje druhá světová válka. V poválečné obnově státu není čas na znovuvybudování vodní záchranné služby. Více, než 10 let trvá, než se prosazuje myšlenka J. Řepy znovu organizovat vodní záchrannou službu u nás. Jeho úsilí bylo vedeno narůstajícími počty utonulých, které byly ve srovnání s ostatními evropskými, dokonce i přímořskými státy alarmující. Řepova dlouholetá snaha organizovat vodní záchrannou službu pod patronací Červeného kříže jako tomu bylo i v jiných zemích došla uplatnění teprve v druhé

polovině šedesátých let.

V roce 1966 přijímá plenární zasedání ČSČK rozhodnutí prosazovat myšlenku zavedení Vodní záchranné služby ČSČK v ČSSR. O rok později doporučuje sekretariát ÚV KSČ zpracovat koncepci VZS a schvaluje Zásady VZS a akční plán jejich zajištění. Tým rok schvaluje tyto Zásady a akční plán i předsednictvo ÚV ČSČK a ustavuje Ústřední radu VZS ČSČK. Formálně lze považovat rok 1967 za založení VZS ČSČK, **ale její aktivní práce nastala až v roce 1968,** ÚR VZS kurs pro instruktory v Olomouci a dokonce i první doškolovací kurs. Je zajímavé, že Amsterdam v r. 1767. VZS ČSČK vchovala dodnes desítky specializovaných záchranářů. Ve velké většině okresů byly založeny organizace VZS, jejichž činnost přispívá stále více k uskutečnění základního cíle VZS snížit počet zbytečně utonulých osob.

Současnost.

Vodní záchranná služba ČČK má v současnosti čtyři hlavní pilíře své činnosti.

- Záchrana a poskytování neodkladné rozšířené první pomoci na otevřených vodních plochách a v jejich blízkosti.
- Zajišťování bezpečnosti v aquaparcích, bazénech a koupalištích.
- Komplexní vzdělávací řád záchranářů – od juniorů po specialisty na určité typy vodního prostředí a složky IZS.
- Vodní záchranná služba ČČK jako aktivní součást IZS.

Každý z hlavních pilířů činnosti je popsán podrobněji níže.

Záchrana a poskytování neodkladné první pomoci na otevřených vodních plochách a v jejich blízkosti.

Vodní záchranná služba ČČK (VZS) je významným lídrem v oblasti záchrany ve vodním prostředí a v jeho blízkosti. Jako jediná celostátní organizace svého druhu působí zejména v letních měsících na vybraných vodních plochách, kde zpravidla funguje v režimu 24hod/nonstop. Jakožto složka zařazená v Integrovaném záchranném systému (IZS) je pak běžně využívána k primárním zásahům na vodních plochách, nebo jejich blízkosti operačními středky Hasičského záchranného sboru ČR (HZS), dispečinky zdravotnických záchranných služeb (ZZS), Policie ČR nebo Státní plavební správy.

VZS působí zejména v lokalitách, kde dojezdové časy záchranných služeb jsou mnohdy velmi daleko za hranici zákonných 15 minut, nebo jsou tyto lokality bez rychlého nasazení motorového plavidla nedostupné. Zcela zásadní je i velmi dobrá znalost zajišťovaných vodních ploch, břehů a okolí, což je pro rychlý zásah a záchranu života velmi často naprosto klíčové. Rychlá odezva např. na výzvu tonutí, nebo stavu těsně po tonutí dramaticky zvyšuje šanci na přežití. VZS poskytuje své čluny i jako dopravní prostředek posádkám Rychlé lékařské pomoci do obtížně dostupných míst a pro následný rychlý transport pacienta člunem VZS k sanitnímu vozu, nebo vrtulníku Letecké záchranné služby (LZS). Proto není možné VZS nahradit např. zásahem HZS.

Utonutí je v České republice druhou nejčastější příčinou náhlé smrti po dopravních nehodách. Z tohoto pohledu je činnost VZS na velkých vodních plochách zcela nezastupitelná a nenahraditelná. Veškerou činnost dělají dodnes vodní záchranáři

zdarma ve svém volném čase na zcela profesionální úrovni.

Státní správa za 20 let zcela vůbec nereagovala na počty utonulých a do prevence a bezpečnosti pobytu u vody neinvestovala prakticky žádné prostředky.

Stávající finanční situace spěje k tomu, že VZS není schopna zajistit ani významné vodní plochy a na stávajících musí omezovat svojí činnost. Finanční prostředky nejen že neumožňují ani nové investice, ale chybí prostředky na opravy a údržbu stávajícího majetku, či jeho pojištění.

Pokud by došlo k úplnému zhroucení této veřejně prospěšné služby, ocitla by se řada vodních ploch bez jakékoli pomoci, kterou nebudou schopny zajistit ani hlavní složky IZS. Svojí činností VZS na některých vodních plochách zcela supluje hlavní složky IZS v systému randez-vous, kdy zejména ZZS nebo HZS dojíždí na místo události s významným zpožděním. Je zřejmé, že omezení, která velké vodní plochy mají pro IZS (omezené přístupy k vodě a nasazení člunů HZS, omezené přistávací podmínky pro LZS, velmi dlouhé dojezdové časy ZZS v desítkách minut) není schopen nikdo jiný nahradit.

Zajišťování bezpečnosti v aquaparcích, bazénech a koupalištích.

Vodní záchranná služba ČČK je podílí na zajištění aquaparků, bazénů a koupališť a řadu dalších obdobných zařízení zajišťují plavčíci s kvalifikací od Vodní záchranné služby ČČK. VZS po celou dobu své existence drží nejvyšší možnou kvalitu ve vzdělávání a proto je VZS rovněž vyhledávanou organizací ve smyslu konzultací na kvalitní zabezpečení aquaparků, bazénů a koupališť.

Komplexní vzdělávací řád záchranářů – od juniorů po specialisty na určité typy vodního prostředí a složky IZS

Ve své práci může VZS jako jediná v ČR těžit z členství v ILS (International Life Saving Federation), což je největší celosvětová asociace vodní záchrany.

VZS je garantem vzdělávání příslušníků Hasičského záchranného sboru, kde provádí výcviky v oblasti ovládání motorových plavidel, hladinové služby, divoké vody a zásahu v povodních a velmi specializované záchrany na ledě. V současné době VZS připravuje vzdělávací rámce pro další složky IZS jako je Policie ČR, Městské policie, Sborny dobrovolných hasičů a Armádu ČR.

Na základě poznatků a zkušeností, které jsme získávali v průběhu posledních let, po konzultacích se složkami IZS o jejich potřebách a také po komunikaci s federací vodních záchranných služeb International Life Saving Federation (ILS), která působí v celosvětovém měřítku a je všeobecně uznávanou institucí v oblasti vodní záchrany, máme v úmyslu rozšířit nabídku vzdělávacích programů.

V současné době má naše organizace pro oblast preventivní a záchranné činnosti na bazénech a koupalištích akreditované kurzy Plavčík a Mistr Plavčí. Doplnuje je nejvyšší kvalifikace Instruktor VZS ČČK. Pro volnou vodu, divokou vodu, záchranné práce na zamrzlé vodní hladině a další lokality

připravujeme kvalifikaci Záchranář na volné vodě a některé další individuální specializační moduly pro divokou vodu, hladinovou službu a záchrany z ledu.

Frekventant základního kurzu bude zároveň připravován na činnosti v rámci integrovaného záchranného systému ČR při řešení mimořádných událostí. Nebude chybět ani instruktorská kvalifikace, jejíž absolventi budou kompetentní k výuce výše uvedených kvalifikací. Úzká spolupráce se složkami IZS v oblasti vzdělávání a výcviku je jednou z priorit, na které klademe velký důraz.

Ke kurzu Plavčík a Záchranář na volné vodě máme v úmyslu zařadit nabídku doškolení, jejichž absolvováním by zájemce získal kvalifikace ILS Pool Lifeguard, resp. Inland Open Water Lifeguard, které jsou uznávané ve většině zemí světa. Na základě usnesení Evropského parlamentu ze dne 23. 4. 2008 o Evropském kvalifikačním rámci pro celoživotní vzdělávání, který má za cíl podpořit mobilitu pracovní síly a zpřístupnit celoživotní vzdělávání širší veřejnosti, chceme zároveň tyto dvě kvalifikace zařadit do Evropského kvalifikačního rámce s návazností na Národní soustavu kvalifikací České republiky.

Vodní záchranná služba ČČK jako aktivní součást IZS

Již od katastrofálních povodní v roce 1997 VZS prokázala svojí akceschopnost v nejnáročnějších podmínkách. VZS má specialisty na zásahy v divoké vodě, kteří jsou nasazováni do náročných podmínek, kde díky svému výcviku a vybavení jsou schopni zajistit bezpečnou evakuaci, nebo záchranu lidí a majetku.

VZS jako ostatní složka IZS je nasazována jako záchranná složka nejen v případě povodní velkého rozsahu, ale i v případě lokálních povodní, nebo při pátracích akcích na vodě, nebo v blízkosti vodních ploch a toků, či při vyhledávání utonulých. VZS je rovněž nasazována při likvidačních pracích a záchraně majetku.

VZS a její záchranné týmy se od roku 1997 účastnily všech povodní, ať většího, či lokálního významu.

2. Vývoj a současný stav vodní záchrany ve světě.

Historie vodního záchranářství bezprostředně souvisí s historií plavání. Jakýkoliv pobyt a pohyb ve vodě (za účelem lovu, válečným, rekreačním a jiným) nesl s sebou možnost tonutí a tím i nutnost záchrany. Různé historické etapy měly i různý názor na pobyt ve vodě. Největší rozmach plavání byl v období otrokářské společnosti. Staří Řekové považovali neplavce za méněcenné jedince. Platón (427 - 347 před n.l.) ve svých "Zákonech" pochybuje o schopnostech člověka zastávat nějaký úřad, když neumí číst ani plavat. Tento názor nebyl ojedinělý, vyjadřoval postoj celé společnosti k otázce dovednosti plavání.

Konfucius (552 - 479 před n.l.), který je považován celou čínskou tradicí za největšího mudrce všech dob a učitele národů, zastával názor, že "Zachránce jednoho člověka je větší, než přemožitel jednoho města.

Ani v literatuře, ani v jiných pramenech, které máme k dispozici, není zmínka o tom, že by záchrana lidského života byla činnost, na kterou by se lidé záměrně připravovali, školili se, pro její lepší úroveň.

První spolek záchranářů byl založen v Amsterdamu roku 1767, jmenoval se "Maatschapy Tot Redding van Drenkelingen zu Amsterdam". O dva roky později (1769) byla založena první německá záchranářská společnost "Hamburské záchranné zařízení". V dalším období následovaly další spolky a organizace pro záchranu tonoucích (Lille, Vídeň, Benátky, v roce 1772 v Kodani, 1773 v Paříži, 1774 v

Londýně). Tyto spolky se jednostranně zaměřovaly na bezprostřední záchranu tonoucích, otázka prevence utonutí jim však byla cizí.

Skutečnou podstatu zabránění tonutí vyjádřil až Johann Fridrich Guts MUTHS (1759 - 1839), velká postava německé tělesné výchovy. První jasně formuloval myšlenku, že umění plavat znamená zabránit smrti utopením. O záchranném plavání říká : "Naše mládež má být vedena k pilnému koupání také proto, aby se při tom naučila plavat. Je to krásná mužná připravenost, podpora lidského přátelství, umět pomoci tonoucímu. Co platné, když musíme spěchat na břeh pro pomoc, místo abychom pomohli sami". (Gymnastika pro mládež - 1793). Sám vedl některá praktická cvičení záchranného plavání, ve svých spisech uvádí návody na plavání v šatech, potápění, plavání pod vodou i hmaty pro záchranu tonoucích. Společenské mínění však přijímá záchranné plavání až okolo roku 1850.

Organizované zachraňování lidských životů má dnes již více než stoletou tradici. Koncem devatenáctého století zahájilo několik národních záchranářských organizací spolupráci s podobnými organizacemi v zahraničí. V roce 1878, pod vedením francouzských záchranářských asociací, byl v Marseille uspořádán první mezinárodní kongres pro záchranu životů, během kterého Středozevní institut pro záchranu životů vyjádřil přání, aby se ustavilo mezinárodní těleso, které by sdružovalo ty organizace, jenž se zabývají záchranou životů ve všech jejích formách.

Kongres zaznamenal veliký úspěch a od té doby se mezi některými státy navázané kontakty už nepřerušily. V následujících letech se konalo ještě několik kongresů, ale žádný z nich nevedl je vzniku jedné mezinárodní záchranářské federace. V tomto období začaly vznikat záchranářské federace v některých státech Evropy, jako např. v Anglii, jejíž Královská společnost vodní záchrany (RLSS) je všeobecně považována za mateřskou federaci všech federací na světě, neboť byla založena již v roce 1891, dále ve Francii (1893), v Itálii (1899), v Belgii (1902) a Dánsku (1907). V roce 1900 Francouz pan Raymond Pitet uspořádal u příležitosti světové výstavy v Paříži záchranářský kongres s hlavním záměrem vytvořit mezinárodní záchranářskou federaci, ale bohužel neuspěl. V roce 1910 Paříž trpěla mnohými povodněmi a právě záchranáři hráli v tomto období velice důležitou roli. Tyto projevy lidské solidarity mezi muži byly jedním z důvodů, proč pan Pitet opět svolal nový kongres v témže roce v Saint - Quen, malém městě v sousedství Paříže.

Na tomto shromáždění došlo k založení mezinárodní federace pro záchranu životů se stejným názvem **Federation Internationale de Sauvetage**

Fédération Internationale de Sauvetage Aquatique (dále FIS) vznikla v roce 1910 v Saint-Quen. V tomto malém městečku poblíž Paříže se za účasti zástupců organizací z Belgie, Dánska, Francie, Velké Británie, Lucemburska a Švýcarska podařilo na základě společného konsenzu založit první organizaci zabývající se vodní záchranou v Evropě. Její vznik podpořily také státy Španělsko a Itálie, které se shromáždění nemohly zúčastnit. Hlavním sídlem FIS byla zvolena Paříž. V průběhu dvacátého století změnila organizace jméno, oficiální zkratkou však po celou dobu její existence zůstala písmena FIS.

World Life Saving (dále WLS) byla založena za účelem vytvoření vzdělávacích programů pro bezpečnost na moři a ve vnitrozemských vodách fungujících na principu vzájemné spolupráce a pomoci. Tato organizace vznikla v roce 1971 v australské Cronulle za účasti zakládajících členů Austrálie, Velké Británie, Nového Zélandu, Jihoafrické republiky a Spojených států amerických.

International Life Saving Federation. Solidní vztahy a vzájemná spolupráce FIS a WLS vedla ke zrodu mnoha významných projektů a publikací. Současné členství v obou organizacích nebylo zakazováno a taktéž některé státy byly členy FIS i WLS. Na společném shromáždění v belgickém Leuvenu 24. února 1993 se FIS a WLS shodly na sloučení do jedné organizace pojmenované International Life Saving Federation (dále ILS). Ve stejný den FIS i WLS souhlasily se zakládajícími dokumenty ILS a zvolily prozatímní správní radu a prvního prezidenta - Kevina Weldona z Austrálie.

Za den vzniku ILS je považováno 3. září 1994, kdy byly v Cardiffu (Wales) schváleny a slavnostně podepsány základní dokumenty nové organizace. K tomuto datu se také váže členství Vodní záchranné služby ČČK v International Life Saving Federation.

International Life Saving Federation je apolitická a nenáboženská organizace s celosvětovou působností. Za dobu své existence se stala světovou autoritou v otázkách prevence tonutí a koordinace národních organizací vodní záchrany. Oblast zájmu ILS dále zahrnuje zvýšení bezpečnosti u vody, tvorbu standardů vodní záchrany a podporu vodního záchrannářského sportu.

Hlavní autoritou ILS je generální shromáždění, ve kterém jsou zastoupeny členské organizace jednotlivých států, kterých je v současné době více než sto. Volební správní rada řídí činnost ILS, v jejím čele stojí prezident. Ve volebním období 2008 – 2012 jím je Dr. Steve Beerman z Kanady. Ústředí ILS sídlí v belgickém Leuvenu, odkud pověřený generální sekretář řídí běžnou agendu. ILS zřídila čtyři regionální pobočky: africkou, americkou, asijsko-pacifickou a evropskou. Ty jsou odpovědné za iniciaci, supervizi a koordinování regionálních aktivit.

Komise a zřízené pracovní skupiny zajišťují management, vývoj a technické aspekty hlavních polí činnosti organizace. ILS dlouhodobě spolupracuje s partnerskými nevládními organizacemi a sponzory k prosazení svých myšlenek.

Grafické znázornění sloučení organizací FIS a WLS

International Life Saving Federation of Europe

International Life Saving Federation of Europe (dále ILSE) je jednou ze čtyř větví ILS. Impulsem k jejímu založení se stala potřeba zastřešit organizace působící v oblasti vodní záchrany v Evropě. V jejích řadách je v současné době více než pět milionů členů z celé Evropy. Stejně jako mateřská organizace – i ILSE má za úkol stát v čele celosvětové snahy o redukci zranění a smrti u vody či přímo ve vodním prostředí. ILSE také napomáhá výměně informací a zkušeností, propaguje ověřené

záchranářské postupy a v neposlední řadě pořádá a zaštiťuje sportovní akce. Velkou část úsilí věnuje zakládání vodních záchranných služeb v evropském regionu a spolupráci s dalšími subjekty (např. Evropskou unií, Světovou zdravotnickou organizací, Evropskou radou pro resuscitaci a Mezinárodním olympijským výborem).

Členem ILSE se může stát pouze evropská organizace zabývající se vodní záchranou. Existují tři typy členství:

- plnoprávné členství (tento člen je jediným reprezentantem ILSE se všemi právy řádného člena v mateřském státě)
- přidružené nebo korespondenční členství (status každé další organizace, která má zájem participovat na myšlenkách a cílech ILS)

Volební a další rozšířená práva mají pouze organizace s plnoprávným členstvím (v roce 2009 se jednalo o 37 organizací včetně Vodní záchranné služby Českého červeného kříže).

Legislativa ILSE je shodná se stanovami a vnitřními předpisy International Life Saving Federation. Nejvyšším orgánem ILSE je generální shromáždění, které je složeno ze zástupců jednotlivých členských organizací. Správní rada a generální shromáždění jsou centrálními institucemi ve smyslu koordinace a rozhodování. ILSE zřizuje různé specializované komise a pracovní skupiny, které se věnují klíčovým úkolům v evropském regionu. Členové správní rady jsou pravidelně voleni v rámci zasedání generálního shromáždění a mají kompetence k rozhodování o personálním obsazení komisí. Ty jsou rozděleny dle oblasti zájmu:

- vzdělávání (harmonizace a vývoj vzdělávacích materiálů a programů)
- záchrana (technika a metodika záchrany)
- sport (podpora a propagace záchranářského sportu)
- management a administrativa (management a technicko-administrativní správa ILSE)

Vodní záchranná služba ČČK a mezinárodní organizace

- 80 léta - snaha VZS ČSČK o vstup do mezinárodní organizace vodní záchrany "Fédération Internationale De Sauvetage Aquatique" (FIS),
- od 9. září 1988 je VZS ČSČK přidruženým členem FIS,
- od 12. srpna 1991 je VZS ČSČK plnoprávným členem FIS,
- v únoru 1992 (po rozdělení federace) VZS ČČK žádá a stává se plnoprávným členem FIS,
- 24. února 1993 se koná v Leuvenu (Belgie) jednání zástupců FIS a WLS (World Life Saving) o možném spojení obou organizací (jednání se účastnili i čeští zástupci),
- 3. září 1994 se VZS ČČK stává v Cardifu (Wales) plnoprávným členem nově vzniklé světové organizace vodní záchrany INTERNATIONAL LIFE SAVING FEDERATION (ILS).

Zdroje:

- MILER, T., BĚLOHLÁVEK, J. a kol.: Vodní záchranná činnost. Praha, SPN, 1989

- KRAHULEC, M. Vodní záchranná služba ČČK od počátku do současnosti. Praha Diplomová práce FTVS UK, 2002
- www.vzs.cz
- www.ilsf.org